

je Plečnik duh, ki jo je davno poznal in v tem, kar danes dela, gleda nanjo z več strani in tako pod njegovo roko gmota živi na različne načine: Lahko živi samo na začetni primitiven način, pa tudi v mnogih načinih, s tem da je razčlenjena, poglobljena in v kaj oblikovana... Plečnik stvarino vselej na novo preizkusi in jo od temelja stvori za dani smoter. In tudi če navidezno pride do načina, ki je podoben onemu, kar je že kdaj bilo, je vseeno umetnik novotvorbe. »V tem ravno je Plečnikova usoda tipična za čisto modernega umetnika, da ne more ničesa prevzeti, kar bi osebno v vsi globini ne doživel.«

Janákova izredno duhovita in točna označba Plečnikove umetnosti more obenem služiti tudi v pojasnilo onim, ki radi navideznega klasicizma še niso prodrli do pravega umetniškega jedra cerkve svetega Frančiška v Spodnji Šiški. Frst.

Sodobna knjižna umetnost

Svetovna razstava tiska v Koelnu in ž njo zvezana posebna razstava »Evropska knjižna umetnost sodobnosti«, ki jo je priredilo društvo »Deutsche Buchkünstler« v Leipzigu, nam daje povod, da ob nji in njenem katalogu na kratko označimo sodobna stremljenja te, za nas važne kulturne stroke. Od ustanovitve društva l. 1910. je to že tretja razstava knjižne umetnosti. Prva je bila l. 1914. na razstavi »Bugra« v Leipzigu, drugič, prvič po vojni, se je vršil pregled uspehov tega gibanja v Leipzigu l. 1927., četrta razstava pa se pripravlja za l. 1930. v Parizu.

Gibanja, ki se javlja v tem društvu in njegovih razstavah, ne smemo zamenjavati s stremljenjem po odlični, izredni knjigi, po tako zvani razkošni knjigi, ki je tudi v času največjega propada knjižne estetike vzdržala priznanja vredno višino tako v skrbi za čist slavnosten tisk, kakor za ilustrativno in vezavno opremo knjige. Pregled razstav posameznih držav na Pressi nas je tudi letos prepričal, da ta stroka živi dalje in jo gojijo vsi bogati in kulturno visoko razviti narodi, tako posebno Italija, Anglija in Amerika, pa tudi Francija in vsaka druga dežela, ki to gmotno zmore. Cilj pa, ki si ga stavi gibanje, osredotočeno v društvu »Deutsche Buchkünstler«, gre za utemeljitev splošne knjižne kulture, ki naj bi bila estetsko enakovredna vzorni disciplini srednjeveških rokopisov ali prvih tiskov, kjer so črka, okras in oprema tako iz enega liva, da stojé poleg naše sodobne knjižne produkcije še vedno kot vzorniki. Julius Zeitler je podal v katalogu v članku »Neuzeitliche Buchkunst in Deutschland« osnovne misli tega gibanja, ki so nedvomno splošno zanimive in veljavne. Uvodoma poudarja, da je središče knjižne obrti knjižni umetnik, v katerem edinem je zasidrana kvaliteta knjižne proizvodbe. Odločilna revolucija v knjižni proizvodbi je nastopila l. 1906., ko se je stališče premaknilo radikalno od zunanje apliciranega knjižnega okrasja na tipografijo knjige in se je začela knjiga oblikovati od umetnosti črk in uspehov črkolijta. Ta estetska osnova velja danes za knjigo splošno, naj je razkošna ali vsakdanja. »To velja tudi za ilustracijo, ki se mora podrediti celoti. Ravno v tem se izkaže rojeni knjižni umetnik

v nasprotju do grafika obrtnika (Gebrauchsgraphiker) in do prostega grafika, ki rad udari preko mej; knjižni umetnik bo vedno upošteval notranjo zakonitost knjige in bo delal po zakonih, izvirajočih iz značaja dane knjige. Ideal nemškega knjižnega umetnika je umetniška nujnost celote, za katere dosego pa ne more biti nikoli previsoka kvaliteta izobrazba založnika, stavca, tiskarja in knjigoveza« (J. Zeitler o. c.). V glavnem sta se v sodobni knjižni umetnosti razvila dva tipa delavcev: Prvi, ki bi jih lahko imenovali tektonike ali arhitekta knjige, izhajajo od matice, črke in ustvarjajo sisteme črk ter delujejo na tipografski neoporečnosti in popolnosti knjige, — drugi so ilustratorji knjige in so svoje težišče zasidrali v knjižni grafiki.

Koelnska razstava je ilustrirala označene težnje v raznih smereh; ločila je v posebne oddelke: 1. težnjo po tipografski rešitvi dane naloge v razstavi neke vrste mednarodne tekme o tem, kako bo dani tiskar čisto tipografsko rešil eno stran teksta iz geneze ali kakega dela domače literature; 2. težnjo po tipografsko adekvatni ilustraciji z izborom del sodobnih ilustratorjev raznih narodov; 3. težnjo po estetsko popolni stilizaciji krasilne pisave; 4. težnjo po umetniško zadovoljivi vezavi knjige in podobno. — Zelo poučen je bil prvi del, kjer je prevladovala zgoraj označena smer, težeča za lepo, čitljivo črko, arhitektonsko uravnovešeno razdelitvijo tipov razne velikosti in stavka, ter čistostjo odtiska. Izjemno vlogo je v tem delu igral Hans Orłowski iz Berlina, od katerega prinašamo en primer v reprodukciji: on je poskusil rešiti nalogo z najožjo zvezo pisane odnosno tiskane črke z okrasjem in si je vzel za vzor srednjeveške iluminirane rokopise in posebno vzporedno pobudam iz irskih in sličnih rokopisov ustvaril dela visoke osebne kvalitete. — V zbirki naslovnih strani, kjer je bil prav dobro zastopan Hrvat Vl. Kirin, se je nahajal kot zamislek čisto svoje vrste Plečnikov osnutek za Dom in svet 1929. — V razstavi ilustracij so visele na enem prvih mest ilustracije Toneta Kralja k Fioretto sv. Frančiška. Tudi Jakčeva »Pisma« (Gradnik) so se vzdržala v mednarodni okolici. Razstavljene so bile poleg nekaterih slovenskih knjig, ki so pa ravno vsled zanemarjenosti čisto tiskarske kvalitete (n. pr. tudi Resove Rožice sv. Frančiška) zastajale pred okolico, tudi Fr. Kralja ilustracije k Jakčevi Nevsti s Kórinja. — Zbirka sodobnih krasno pisanih tekstov je pokazala veliko odvisnost od srednjeveških vzorov, ki se zdi, da še dolgo ne bodo prenehali umetniško zanimati in spodbujati. — Izmed Jugoslovanov sta z uspehom razstavili Olga Hocker (Zagreb) po en tekst v glagolski in cirilski pisavi, in Zdenka Sertić (Zagreb) hrvatski tekst v latinici. Predprostor razstave so krasile Meštrovicéve litografije. — V razstavi sodobnih odličnih vezav smo našli izdelke Anke Martinić (Zagreb) in organizatorja jugoslovske udeležbe v ti razstavi Ljube Babića.

Razstava je pokazala, da pravo konstruktivno delo za sodobno knjigo izhaja od narodov, ki močno podpirajo prvo zgoraj označenih osnovnih razmerij do knjige, tektonsko. Tu so kot teoretiki in voditelji nedvomno na prvem mestu Nemci, kot bližnji sosede so se mnogo naučili od njih Čehi in kažejo izborne rezultate (trije zanimivi poskusi, ustvariti